

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-15>

Соломаха Артем

кандидат юридичних наук, доцент

«ІСТОРІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ» ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Анотація. Необхідність запровадження нової навчальної дисципліни – «Історія адміністративного права України» в Київському університеті, обумовлена виявленням проблематики відсутності, в переважній більшості навчальних посібників і підручників розгорнутої історії зародження, становлення і розвитку адміністративного права України. Це створює серйозну прогалину, як в знаннях студентів, так і в єдності наукової спільноти у розумінні сутності і призначення адміністративного права, тому що, саме історія демонструє об'єктивне адміністративне право, відірване від нав'язаних в свій час державницьких догм.

Досліджуючи особливості викладання адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті від часів заснування, ми дійшли до висновку, що адміністративна наука в Київському університеті в дореволюційний період розвивалась плекаючи все краще із західноєвропейських витоків, що позитивно впливало на вітчизну науку та вищу школу в цілому. Радянський період характеризувався ідеологією державоцентризму, що викривляло сутність і призначення адміністративного права. Сьогоднішні підходи до дослідження і викладання адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті засвідчують прихильність до західноєвропейських традицій і використання найкращого досвіду вищої школи під час

дистанційного навчання. Робоча програма навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» представлена у роботі, потребує значних первинних знань від студента.

Таким чином, зазначену дисципліну доречно викладати на 4 курсі або магістратурі на відповідних спеціалізаціях. Вона покликана сформувати у студента знання об'єктивних закономірностей розвитку науки адміністративного права вільного від державної ідеології або інших викривлень. Нами визначено основні напрямки подальшого удосконалення підходів до викладання навчальної дисципліни «Історія адміністративного права України».

Ключові слова: історія адміністративного права, камеральні науки, поліцейське право, адміністративне право, Київський університет, С. Богородський, М. Іванішев, А. Антонович, М. Бунге, М. Цитович.

Вступ

Адміністративне право, як засвідчує історія, є однією з найдинамічніших галузей права у своєму розвитку і становленні. Значення адміністративного права, як навчальної дисципліни, для майбутнього правника дуже важко переоцінити, воно є однією із основоположних навчальних дисциплін, яка має тісні міжгалузеві зв'язки, як в науці так і на практиці.

Розвітка адміністративно-правових наукових досліджень в Україні, останнім часом, показує незначне підвищення зацікавленості у дослідженні становлення та розвитку науки адміністративного права. Актуальність обраної теми полягає у необхідності запровадження якісно нової навчальної дисципліни адміністративно-правового циклу – «Історія адміністративного права». Оскільки, досліджуючи і викладаючи адміністративне право, ми виявили проблематику, – у переважній

більшості навчальних посібників і підручників відсутній розділ, що стосується витоків галузі. На нашу думку, це створює серйозну прогалину, як в знаннях студентів так і в єдності наукової спільноти у розумінні сутності і призначення адміністративного права, тому що, саме історії зародження, становлення та розвитку галузі може продемонструвати об'єктивне адміністративне право, відірване від нав'язаних в свій час державоцентричних догм.

Історія засвідчує, що навчальні дисципліни адміністративно-правового циклу, які зародились у Західній Європі, викладались через призму ретроспективи науки, у тому числі, так було і на теренах України до певного часу. Таким чином, навчальна дисципліна «Історія адміністративного права», покликана дати поштовх у відродженні західноєвропейських традицій українського права та створити можливість переосмислення змісту сучасного українського адміністративного права в цілому, через призму, звернення до його справжніх витоків. В свою чергу, успішне вивчення цієї дисципліни, дозволить студенту, виявляти і спростувати рудименти радянської догми і пропаганди, які іноді, досі, зустрічаються у наукових працях авторів, переважно, відомчих навчальних закладів України. На жаль, станом на сьогодні, така дисципліна представлена тільки у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Нашою метою є проаналізувати підходи до викладання адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті від часів заснування, дослідити специфіку викладання у дистанційному форматі та особливості робочої програми навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» для підготовки бакалаврів за спеціальністю «Правознавство», що використовується у Навчально-науковому інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка

розроблена автором для вищих навчальних закладів юридичного профілю в Україні з урахуванням сучасного європейського досвіду у дослідженні становлення та розвитку адміністративного права.

Ми ставимо перед собою завдання:

- дослідити передумови, що сприяли появі традиції викладання навчальних дисциплін адміністративно-правового циклу в Київському університеті через призму історичної ретроспективи науки в дореволюційний період;
- зробити розвідку основних, сучасних вітчизняних навчальних та наукових джерел з історії адміністративного права України;
- обґрунтувати необхідність відродження традиції викладання адміністративного права через призму історичної ретроспективи науки;
- висвітлити особливості викладання навчальної дисципліни «Історія адміністративного права України» із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- визначити основні змістовні модулі навчальної дисципліни «Історія адміністративного права», їх структуру, розподіл лекційних та семінарських занять;
- позначити основні напрямки подальшого удосконалення підходів до викладання навчальної дисципліни «Історія адміністративного права».

1. Підходи до викладання адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті від часів заснування

Київський університет від часів його заснування і до сьогодні залишається провідним і найвпливовішим дослідницьким центром правових наук в Україні. Адміністративне

право досліджується і викладається з перших днів роботи юридичного факультету опираючись на провідний європейський досвід.

Свої витоки адміністративне право бере з камеральних наук та поліцейського права, які на той час, фактично були його прообразами і регулювали відносини, значна частина з яких, стане правом адміністративним.

Засновники та лідери Київської університетської школи поліцейського (адміністративного) права (1835–1917 рр.) плекали свої знання наслідуючи кращі західноєвропейські традиції у праві, зокрема, історична школа права залишила значний слід у методології викладання дисциплін адміністративно-правового циклу на юридичному факультеті Київського університету на той час.

Досліджуючи опубліковані рукописи перших викладачів, адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті, засновників Київської університетської школи поліцейського (адміністративного) права, ми для себе відкриваємо, що С. Богородський, який почав читати «Закони державного благоустрою і благочиння» у 1836 році на юридичному факультеті, обов'язково презентував студентам історію становлення та розвитку, зазначеної дисципліни, особливу увагу звертав на трансформаційні процеси які відбувались в той час у науці, вказував на причини, що сприяли відповідним трансформаціям.

Починаючи з 1839 року, щоправда вже, дещо трансформовану адміністративно-правову дисципліну під новою назвою «Закони благоустрою» продовжив читати М. Іванишев [2, с. 153].

Необхідно відзначити, що Микола Дмитрович був учнем Ф. Савіньї та Л. Ранке. І що для нас важливо Ф. Савіньї був засновником історичної школи права та обидва легендарні

вчителі М. Іванішева обстоювали ідеї поглибленого вивчення історії науки [3, с. 18].

Відповідно, це значною мірою позначилось на манері викладу матеріалу у лекційних курсах М. Іванішева, що вирізнялися фундаментальним історизмом [4, с. 111].

Наступником і тим хто створив перший підручник з поліцейського права був відомий економіст і фінансист Микола Християнович Бунге – декан юридичного факультету, ректор Київського університету. Бігле ознайомлення зі змістом його рукописом «Поліцейське право» дає змогу зрозуміти, що історію розвитку науки, так само як і попередники, Микола Християнович ставить на перше місце [5, с. 7].

У 1882 році лекційний курс з «Поліцейське права» починає читати А. Антонович [6].

У своїй роботі «Курс державного благоустрою» (поліцейського права) від 1890, перед тим як пояснювати сутність, багатовимірність і неоднозначність науки поліцейського права, Антонович перш за все, звертається до її витоків, до історії її розвитку і трансформації [7].

Так само його учень, наступник і згодом останній професор поліцейського права в Київському університеті – Микола Мартініанович Цитович, наслідуючи кращі традиції західноєвропейської науки у своєму курсі «Лекції по поліцейському праву» від 1896 р. продовжував досліджувати поліцейське право як науку звертаючись спочатку до історичної ретроспективи.

Необхідно зазначити, що важливим і обов'язковим елементом підготовки майбутніх викладачів університетів, а для штатних – становлення як високопрофесійного викладача, були закордонні відрядження і стажування в університетських центрах Західної Європи. Вони передбачали ознайомлення із сучасними науковими досягненнями європейських

дослідників, відвідування лекцій та семінарів провідних професорів кращих університетів, працю в лабораторіях під керівництвом досвідчених фахівців, пошук, систематизацію і аналіз матеріалів, необхідних для написання дисертаційних робіт. Переважна більшість професорів університетів, у різні періоди перебували у закордонних відрядженнях терміном від декількох місяців до чотирьох років в залежності від мети відрядження. Перебування і заняття за кордоном регулювалися спеціальною інструкцією, складеною навчальним закладом і погодженою з відповідним Департаментом Міністерства народної освіти [1, с. 76].

Таким чином, ми можемо констатувати, що в дореволюційний період в Київському університеті склалась традиція викладання адміністративно-правової науки через призму історичної ретроспективи. Ця традиція бере свої витоки із Західної Європи і стала частиною університетської методології викладання дисциплін адміністративного-правового циклу завдяки систематичним науковим закордонним відрядженням і стажуванням там майбутніх штатних викладачів Київського університету, які збагачувались новими знаннями і привносили їх у тогочасну вітчизняну доктрину, наслідуючи кращі методології викладання, зокрема історичної школи Фрідріха Карл фон Савіньї.

Постреволюційний та радянський періоди розвитку науки адміністративного права на теренах України були позначені державоцентричною ідеологією, пропагандою і «політикою» партії у напрямках розвитку науки, тому, навіть мова не могла йти про звернення до західноєвропейських витоків науки.

Станом на сьогодні, викладання адміністративного права через призму історії науки займає своє місце але не є популярним. Про це свідчить розвідка сучасних підручників

та навчальних посібників з адміністративного права, в переважній більшості, зовсім не згадується про витoki науки. Виключення становлять лише декілька джерел, одне з яких є твором кафедри адміністративного права, юридичного факультету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка – «Загальне адміністративне право» [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. З одного боку такий підхід можна виправдати, оскільки сучасний студент особливо не переймається зазначеними питаннями для нього важлива сама суть і практичне призначення навчальної дисципліни яку він вивчає. Але з іншого боку неможливо пізнати сутність такої динамічної правової науки як адміністративне право, не знаючи її витоків, причин і умов що сприяли її трансформаціям.

Щодо наукових вітчизняних джерел, на жаль, ми вимушені констатувати, що починаючи з 2016 року, ми не знайшли ґрунтовних наукових досліджень у цій царині, нами було знайдено лише розрізнені статті у фахових виданнях або опубліковані доповіді тез конференцій.

Серед вітчизняних джерел, які на нашу думку, заслуговують на увагу, слід виокремити п'ятий том «Антології української юридичної думки» який вийшов у 2003 році і містить ґрунтовну вступну статтю присвячену розвитку адміністративного права через призму становлення поліцейського права та його трансформації в адміністративне право. Представлено фрагменти праць М. Бунге, І. Тарасова, А. Антоновича та М. Цитовича. Додано бібліографічні довідки, досліджено їх наукові погляди [14].

У 2004 році вийшов у світ підручник за редакцією В. Авер'янова «Адміністративне право України: повний академічний курс» який містить у собі повноцінний змістовний розділ – «Історія розвитку адміністративного права» він складається з 2 глав в яких стисло але одночасно ґрунтовно висвітлюються

конкретні етапи становлення, розвитку і трансформації адміністративного права, в окремий параграф виділено питання ознак рецепції римського публічного права у становленні сучасного адміністративного права, висвітлено розвиток адміністративного права України від княжої доби до формування адміністративно-правової науки у незалежній Україні [13].

Змістовне дослідження історії адміністративного права було зроблено І.С. Гриценко в авторській монографії під назвою «Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права» в ній зосереджено увагу на передумовах трансформації поліцейського права в адміністративне через призму розвитку конкретних інститутів адміністративного права [15].

У 2010 році за авторства І.С. Гриценко та В.А. Короткого світ побачила двотомна книга «Поліцейське право у Київському університеті» вступ до якої став своєрідним навчальним посібником для студентів при вивченні дисципліни «Історія правничої думки в Київському університеті» та «Історія адміністративного права» в той час. В ньому міститься змістовний екскурс у історію адміністративного права та зокрема історію розвитку науки поліцейського права в Київському університеті, визначено роль кожного з викладачів Київського університету в дореволюційний період у становленні науки адміністративного права на теренах України. Основну частину двотомника присвячено кращим зразкам робіт викладачів університету, програмам та конспектам лекційних курсів [16, с. 17].

У 2015 році вийшла монографія А.Г. Соломахи «Поліцейське право у науковій спадщині М. Цитовича» за результатами успішно захищеної однойменної дисертації. В ній ґрунтовно досліджено становлення та розвиток науки адміністративного права в західній Європі та в стінах Київського університету, як

наукову спадщину М. Цитовича – останнього професора поліцейського права в університеті Святого Володимира [1].

У цьому ж році, за редакцією І.С. Гриценка, вийшов підручник «Загальне адміністративне право», в ньому присвячено окрему главу історії адміністративного права. В ній змістовно розкрито становлення та розвиток концептуальних засад адміністративного права, зосереджено увагу на передумовах виникнення адміністративного права як галузі права і галузі науки, поліцейському праві в країнах Західної Європи, становленні поліцейського права на українських землях, поліцейському праві у працях професорів Університету Святого Володимира, трансформації поліцейського права в адміністративне право, предметі і методі адміністративного права у їх історичному розвитку, системі адміністративного права та еволюція наукових поглядів на її зміст, системі джерел адміністративного права в їх історичній ретроспективі та розкрито питання кодифікації адміністративного права її історії та перспектив [8].

У 2012 за ініціативою декана юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та за сумісництвом завідувача кафедри адміністративного права – Гриценка Івана Сергійовича, було запроваджено нову для української правової освіти навчальну дисципліну – «Історія адміністративного права».

Спільно з асистентом кафедри адміністративного права А.Г. Соломахою, було розроблено і затверджено на засіданні кафедри перші робочі навчальні програми з «Історії адміністративного права» для ОС «Магістр» денного і заочного відділення. Лекції читав – І.С. Гриценко, семінарські заняття проводив – А.Г. Соломаха, вивчення дисципліни завершувалось заліком. Так було до другої половини 2020 року, в червні якого, юридичний факультет Київського національного університету

імені Тараса Шевченка було реорганізовано у Інститут права, а кафедру адміністративного права було реорганізовано у кафедру адміністративного права та процесу яку очолив професор, доктор юридичних наук Діхтєвський Петро Васильович. Необхідно відмітити, що значна частина викладачів колишньої кафедри адміністративного права перейшла до новоствореної кафедри службового та медичного права, яку очолив професор, доктор юридичних наук Берлач Анатолій Іванович.

На кафедрі адміністративного права та процесу відбулось значне переосмислення спеціалізації, спеціальних курсів, навчальних дисциплін за вибором, підходів до викладання відповідно до оновлених стандартів вищої освіти прийнятих Міністерством освіти України у 2021–2022 роках. Було оновлено всі робочі навчальні програми і за ініціативою А.Г. Соломахи було відновлено викладання «Історії адміністративного права».

Станом на сьогодні «Історія адміністративного права» є навчальною дисципліною за вибором на відповідній спеціалізації ОС «Бакалавр». Навчальним планом передбачено 14 годин лекційних занять та 10 годин семінарських занять. Вивчення дисципліни завершується заліком.

На нашу думку, вивчення історії правової науки грає ключову роль у формуванні світогляду фахівця та значно впливає на підвищення якості правової освіти. Таким чином, нам необхідно відроджувати західноєвропейські традиції українського права, шляхом активізації історично-правових та порівняльно-правових досліджень і не тільки в галузі адміністративного права але і в інших правових науках. Це дозволить сформувати справжню, автентичну українську правову доктрину позбавлену радянських догматичних рудиментів. І безумовно, це потрібно починати, із запровадження відповідних навчальних дисциплін.

2. Особливості викладання навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» в Київському університеті

Програма навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» складена таким чином, щоб реалізувати у повному обсязі поставлене нами завдання відродити західноєвропейські традиції українського права. Зокрема, синтезує характерні риси підходу історії держави та права з основними принципами теорії держави та права та правових і політичних вчень і таким чином, надає можливість студенту ознайомитися із специфікою понятійного апарату у кожен конкретний період розвитку науки, так і з основними здобутками вітчизняних та західноєвропейських наукових шкіл. Форми викладання та методи навчання цієї дисципліни спрямовані на засвоєння студентами історичного процесу виникнення, становлення та розвитку науки адміністративного права; трансформаційних процесів наук, які передували появі адміністративного права; впливу зазначених наук на зміст сучасного адміністративного права; основних здобутків вчених поліцейстів і адміністративістів та значення їхнього вкладу у розвиток адміністративної науки на теренах Західної Європи та України. Адже формування правової культури неможливе без знань витоків вітчизняної юриспруденції яка формувалася на засадах європейської правової доктрини.

Попередні вимоги до опанування «Історії адміністративного права» включають в себе первинні знання та вміння набутті при вивченні таких нормативних дисциплін як, «Теорія держави і права», «Історія права України», «Історія державності на землях України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія правових і політичних вчень», зокрема, стануть у нагоді знання основних закономірностей становлення та розвитку правових вчень у тому числі, через призму наукової діяльності персоналій

та у їх взаємозв'язку із генезою держави і права. Вміння виокремлювати основні історичні етапи генези держави і права; правових вчень; оцінювати причини та умови, що сприяли трансформаційним процесам права і держави з урахуванням геополітичних особливостей; визначати роль та завдання держави і права на кожному конкретному історичному етапі.

Володіти елементарними навичками із застосування аналізу та синтезу, обґрунтування та оцінки історичного розвитку держави і права, правових і політичних вчень, через призму отриманих знань, на цій основі формувати власне бачення подальших можливих шляхів розвитку правових наук.

Завдання дисципліни спрямовані на досягнення студентами таких компетентностей як: здатність відтворювати в хронологічному порядку історичні етапи розвитку адміністративно-правової науки; визначати та класифікувати чинники які сприяли трансформації адміністративно-правових наук у кожен конкретний історичний період з урахуванням геополітичних особливостей; критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію й пояснювати її необ'єктивність; виокремлювати позиції вчених, визначаючи особливості та вплив на розвиток наукових знань; вміння будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, наукових теорій пояснюючи історичні зв'язки і тенденції розвитку відповідної науки.

Реалії сьогодення вимусили викладачів і студентів звернутись до використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчанні, що стало значним поштовхом у розвитку освітніх технологій і фактично призвело до руйнування пострадянської парадигми освіти в Україні. Насамперед науково-педагогічна спільнота, нарешті вийшла із зони комфорту і почала докорінно змінювати підходи до

викладання і головне до видів контролю знань. Оскільки, користуючись нагодою але скоріше, в більшості випадків, неготовністю викладачів до нового формату, який зненацька всіх застав, студентство почало зловживати довірою і за камерою пристрою, яким вони користуються, відповідати читаючи із задалегідь підготовленого матеріалу або користуватись послугами «суфлера» у вигляді члена родини або знайомого, при відповідях на поточному або підсумковому контролі, які, відповідно, вимагають знань, а не вміння читати.

Ми для себе обрали всім відому платформу відеоконференцій – «ZOOM», оскільки вважаємо її найбільш зручною, зрозумілою і легкою у використанні для дистанційного навчання.

У перші пів року дистанційної роботи стало зрозумілим, що традиційна лекція, коли викладач читає, а студент конспектує себе не виправдовує, оскільки без фізичної присутності викладача, повноцінної робочої обстановки, навіть за наявності проблемної ситуації, яка вимагає уваги і активності від студента ми помітили повну втрату пошукової домінанти.

З семінарськими заняттями ситуація трохи краща але традиційна відповідь перетворилась на механічне зачитування матеріалу студента з джерела що знаходиться поза видимістю відеокамери.

За таких обставин, довелось міняти формат проведення обох видів занять для того щоб зацікавити і мотивувати студентів належним чином готуватись.

Лекційний матеріал нами подається з використанням демонстрації задалегідь підготовлених презентаційних матеріалів викладачем, відповідно через платформу «ZOOM», в яких проілюстровано у формі тексту, таблиць, малюнків, фото, відео матеріал на який обов'язково необхідно звернути увагу студенту.

Крім того, для утримання зацікавленості студента формат проведення лекції постійно змінюється. Наприклад лекція може бути присвячена розв'язанню проблемних питань до відповіді на які лектор залучає якомога більше студентів і таким чином формує дискусію навколо питання. Від студентів вимагається застосувати історичний аналіз, використати творчий підхід, набуті знання з інших дисциплін, і таким чином синтезувати власне бачення можливих шляхів вирішення проблемної ситуації.

Інший формат лекції який ми застосовуємо це лекція із роздаточним матеріалом. Лектор за декілька днів до заняття студентам надсилає стислий конспект майбутньої лекції. Таким чином, студент вже має опорні знання з теми лекції. Такий формат проведення цікавий тим, що лектор традиційно розпочинає лекцію зі вступної частини демонструючи презентацію, а переходячи вже до основного матеріалу може запропонувати будь-якому студенту продовжити фактично читати лекцію, спрямовуючи його, задаючи питання, тим часом змінюючи слайди презентації та підключаючи до обговорення інших студентів, таким чином створюється дискусія в яку включається вся аудиторія. Необхідно зазначити, що в кожній дискусії яка виникає під час лекційних занять лектор проводить паралелі, порівняння із сьогоденням, західноєвропейським досвідом, спонукаючи студентів до аналізу і синтезу, вироблення самостійних висновків, додатково розвиває ораторські здібності і таким чином тримає концентрацію уваги студентів на протязі всього заняття.

Практичні заняття, ми також проводимо із застосуванням нових підходів, зокрема, для відповіді на питання кожен студент, по кожному питанню має підготувати коротеньку презентацію і доповідь. Заздалегідь студенти не знають на яке питання вони будуть презентувати відповідь. В свою чергу, це забезпечує

повноцінну підготовку групи до заняття, а кількість студентів в учбовій групі дозволяє опитати кожного студента. Якщо студент не готовий йому доведеться відпрацьовувати всі питання теми в індивідуальному порядку, інакше це позбавить можливості подолати мінімальний рубіж по балам, для того, щоб бути допущеним до семестрового контролю. Крім того, для розвантаження студентів, по обраних нами темах робимо заняття, відповідь на яких – за бажанням студента. В цьому випадку студенти самі між собою домовляються про черговість відповідей, і як правило відповідають студенти, яким, з якихось причин, не вистачає балів або вони хочуть їх підвищити. Використання презентацій студентами при підготовці до семінарських занять дозволяє ефективно досягнути програмних результатів, оскільки в презентації студент зосереджує самі важливі аспекти відповіді на питання, застосовується зорова пам'ять, активізується творчий потенціал студента, аналіз, синтез, розвиваються вміння представляти і обґрунтовувати власні висновки. Крім того, такий формат дозволяє здійснювати додатковий поточний контроль знань.

На нашу думку, такі підходи до організації навчального процесу, дозволяють буквально «висмикнути» студентів із зони комфорту дистанційного навчання і мотивувати їх до активних дій по засвоєнню навчального матеріалу.

Для належного поточного і підсумкового контролю, а також для виключення можливих зловживань з боку студентів під час дистанційного контролю знань ми використовуємо онлайн сервіс «Google Forms». Ми вважаємо його найзручнішим і фактично безальтернативним для проведення тестування знань студентів дистанційно.

Крім того, ми використовуємо індивідуальні завдання, такі наприклад як написання студентами реферату з переліку питань робочої навчальної програми. Студент самостійно

обирає питання і працює над ним. Обов'язково мають бути посилання на джерела, список джерел, висновки, обсяг роботи на розсуд студента. Нами оцінюється творчий підхід, структурованість матеріалу, джерельна база і змістовність.

Сьогоднішні підходи до дослідження і викладання адміністративно-правових дисциплін в Київському університеті засвідчують прихильність до західноєвропейських традицій і використання найкращого досвіду вищої школи під час дистанційного навчання.

Належне засвоєння знань будь-якої історичної науки потребує вдумливості, зосередженості, критичного мислення, тому для нас важливо досягти активізація творчої складової і дружньої атмосфери на заняттях, оскільки це сприяє зацікавленості і умотивованості студентів до процесу пізнання.

Таким чином, ми ставимо такі вимоги до знань та вмінь студента за результатами вивчення «Історії адміністративного права».

Студент повинен знати:

- основні аспекти становлення та розвитку камеральних наук, їх зміст та зв'язок з поліцейським правом;
- наукові здобутки засновників західноєвропейської та вітчизняної поліцейстики;
- зміст поліцейського права у різні періоди його розвитку як науки;
- сутність методологічної кризи поліцейстики;
- причини та умови, що сприяли появі адміністративного права;
- хронологію розвитку адміністративної науки на теренах Західної Європи та України;
- особливості формування адміністративного права України в різні історичні періоди.

Вміти:

- визначати історичні етапи та основні закономірності становлення і розвитку адміністративної науки;
- оцінювати причини та умови, що сприяли трансформаційним процесам з урахуванням геополітичних особливостей;
- визначати роль та завдання адміністративної науки на кожному конкретному історичному етапі.

Знання та вміння студентів, отримані під час вивчення дисципліни «Історія адміністративного права» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, що складається з двох модулів. Результати навчання студентів оцінюються за 100-бальною шкалою.

Змістовний модуль № 1 «Камеральні науки як витoki адміністративного права (кін. XVI – поч. XIII ст.ст.)».

Лекція 1. «Камералістика як наука і навчальна дисципліна». Передумови виникнення камералістики, як науки. Причини та умови що сприяли становленню камералістики як науки. Зміст камералістики як науки і навчальної дисципліни в університетах Західної Європи. Трансформаційні процеси камералістики.

Практичне заняття (Семінар) № 1. «Камералістика як наука і навчальна дисципліна».

1) Передумови виникнення камералістики, як науки; 2) причини та умови що сприяли становленню камералістики; 3) зміст камералістики як науки і навчальної дисципліни в університетах Західної Європи; 4) трансформаційні процеси камералістики.

Питання для обговорення. Засади камералістики у творі М. Оссе «Політичний заповіт» (1556 р.). Предмет управління за Г. Обрехт «П'ять різних секретів при визначення на службу, змісті і збільшенні хорошої поліції».

Лекція 2. «Поліцейське право (XVIII – поч. XX ст.)».

Передумови виокремлення поліцейського права у самостійну науку. Зародження поліцейського права в Західній Європі. Засади адміністративного права на теренах України в період середньовіччя. Наукові засади поліцейського права XVIII ст. на теренах України. Поліцейське право в Київському університеті. Українська адміністративно-правова наука поч. XX ст. Методологічна криза поліцейстики поч. XX ст. на теренах України. Загальна характеристика та етапи розвитку поліцейського права на теренах України.

Практичне заняття (Семинар) № 2. «Поліцейське право (XVIII – поч. XX ст.)».

1) Передумови виокремлення поліцейського права у самостійну науку; 2) вплив історичної школи на розвиток поліцейського права; 3) поліцейське право у поглядах І. Юсти та Є. фон Зонненфельс; 4) науковий внесок І. Пюттер та Г. Берг у розвиток засад поліцейського права; 5) наукові концепції Р. Моля і Л. Штейна та їх вплив на розвиток поліцейського права; 6) зародження поліцейського права в Західній Європі; 7) засади адміністративного права на теренах України в період середньовіччя; 8) наукові засади поліцейського права XVIII ст. на теренах України; 9) поліцейське право в Київському університеті; 10) українська адміністративно-правова наука поч. XX ст.; 11) методологічна криза поліцейстики поч. XX ст. на теренах України; 12) загальна характеристика та етапи розвитку поліцейського права на теренах України.

Питання для обговорення. Н. Деламар – основоположник поліцейського права. Підходи до визначення предмету та завдання поліцейського права в університетах на теренах України (XVII–XIX ст.ст.). Наукові доробки загальноросійських поліцейстів та їх вплив на становлення поліцейського

права на українських землях. Завдання поліцейського права як науки в середині XIX – на початку XX ст. Вчення про безпеку та вчення про добробут – як обов’язкові складові курсу поліцейського права.

Модульна контрольна робота № 1 за змістовним модулем № 1 «Камеральні науки як витоки адміністративного права (кін. XVI – поч. XIII ст.)».

Змістовний модуль № 2. «Становлення та розвиток адміністративного права (друга половина XIX–XX ст.ст.)».

Лекція 3. «Становлення сучасного адміністративного права.

Передумови зародження адміністративного права в Європі. Основні наукові течії адміністративного права у XX столітті на теренах Європи. Ознаки рецепції римського публічного права у становленні сучасного адміністративного права. Загальна характеристика етапи розвитку адміністративного права в Західній Європі. Порівняльна характеристика адміністративного права в країнах континентальної й англосаксонської правових систем. Українська адміністративно правова наука і практика на початку XX ст. Радянський період української науки адміністративного права.

Практичне заняття (Семинар) № 3. «Становлення та розвиток адміністративного права (друга половина XIX–XX ст.ст.)».

1) Причини та умови зародження адміністративного права в Європі; 2) адміністративне право у наукових концепціях О. Бэра, К. фон Гербер, Ф. Майер, О. фон Сарве; 3) розвиток засад адміністративного права на початку XX століття (В. Еллинека, Е. Форстхоф, Г. Вольфф); 4) ознаки рецепції римського публічного права у становленні сучасного адміністративного права; 5) загальна характеристика та етапи розвитку адміністративного права в Західній Європі; 6) порівняльна характеристика адміністративного права в країнах

континентальної й англосаксонської правових систем; 7) українська адміністративно правова наука і практика на початку ХХ ст.; 8) радянський період української науки адміністративного права.

Питання для обговорення. Витоки антропоцентризму в європейському адміністративному праві. Генезис поняття управління в європейському адміністративному праві на початку ХХ століття. Особливості розвитку науки адміністративного права на початку ХХ ст. Наукові доробки радянських адміністративістів Київського університету.

Лекція 4. «Адміністративне право нового часу».

Правове регулювання управління на теренах України в період нового часу.

Формування адміністративно – правової науки у незалежній Україні. Загальна характеристика сучасної науки адміністративного права в Західній Європі і Україні.

Практичне заняття (Семінар) № 4 «Адміністративне право нового часу».

1) Правове регулювання управління в перші роки незалежності України; 2) формування адміністративно – правової науки у незалежній Україні; 3) адміністративні реформи в Україні та їх вплив на розвиток адміністративного права; 4) навчальний курс адміністративного права в Україні, нові підходи та виклики; 5) проблеми та тенденції розвитку науки адміністративного права України в умовах євроінтеграції.

Питання для обговорення. Особливе адміністративне право в Україні сьогодні. Поліцейське право в Україні, як частина особливого адміністративного права.

Модульна контрольна робота № 2 за змістовним модулем № 2 «Становлення та розвиток адміністративного права (друга половина ХІХ–ХХ ст.ст.)».

Необхідно зазначити, що робоча навчальна програма «Історія адміністративного права» за кількістю тем і переліком питань може здаватись досить стислою, але насправді, під час складання зазначеної програми, ми намагалися стисло сформулювати зміст досить об'ємних за своїм обсягом питань. Відповідно, під час викладання ми розкриваємо набагато ширший спектр питань і специфіку становлення та розвитку науки адміністративного права ніж це може здатись на перший погляд.

На прикладі змістовного модуля № 1, ми хочемо продемонструвати, скільки насправді розкривається питань при його вивченні студентами. Зокрема, ми розкриваємо зміст камералістики (науки державного управління) – як передумови науки поліцейського права. Розповідаємо про різні причини та умови, що передували появі камералістики, про особливості і специфіку формування старої і нової камералістики як науки і навчальної дисципліни, про заснування кафедр камералістики в європейських університетах та особливості їх функціонування, про засади камералістики у творі М. Оссе «Політичний заповіт» (1556 р.). Предмет управління за Г. Обрехт «П'ять різних секретів при визначення на службу, змісті і збільшенні хорошої поліції», про особливості, специфіку, передумови і причини виокремлення поліцейського права з камералістики. Зазначаємо про зміст і специфіку предмета, методології та місце поліцейського права (згодом – адміністративного права) в загальній системі правових наук. Розкриваємо питання про історію виникнення поліцейського права. Перші західноєвропейські праці, на основі яких виникає поліцейське право. Представники поліцейської науки XVIII – початку XIX ст. Внесок І. Юсті в становлення науки поліцейського права. «Основи (принципи) поліцейської науки» І. Юсті. Поняття терміну «поліція». Зміст терміну, поліція – як статути й установи, які

мають на меті підтримувати правосуддя, порядок і добробут. Предмети поліцейської діяльності: поліція нерухомого та рухомого майна, духовної діяльності. Місце поліцейської науки в системі публічного права в творчості І. Пюттера. Перегляд функцій поліції в розбудові держави, відмова від завдань поліції в сприянні економічній розбудові.

Перетворення поліцейського, а згодом адміністративного права на окрему галузь науки. Створення галузевої термінології, спеціальних правових норм, системи категорій, методів діяльності. Вплив історичної школи права на розвиток правової системи та законодавства в ХІХ ст. Передумови створення нової науки – адміністративного права, яка увібрала весь поняттєвий апарат поліцейського права. Наука державного права та її зв'язок з державним та публічним правом. Поділ влади, скорочення регулятивних функцій держави, обмеження адміністративної влади правителів, забезпечення суб'єктивних правових позицій кожного індивіда – головні риси ліберально-правової держави як чинники які вплинули на формування адміністративного права.

Розкриваємо питання наукової спадщини Р. фон Молема та Л. фон Штейна, зокрема, – «Теорія державного управління» Л. фон Штейна. Аналізуємо проблеми адміністративного права через призму політики, соціології в наукових поглядах Л. Гумпловича. Досліджуємо теоретичні основи специфічної адміністративно-правової науки Р. Моля у праці «Державне право королівства Вюртемберг» (1846 р.). Також питання держави – як правової інституції в поглядах Р. Моля. Крім того, досліджуємо ліберальну політику управління та обмеження поліцейської діяльності – головні принципи правової держави. «Енциклопедія державних наук» Р. Моля та обґрунтування вчення про політичну моральність.

Детально розкриваємо питання появи в європейських країнах в XVII–XVIII ст. нової кадрової категорії – професійних державних чиновників – як передумова формування адміністративного права. Зміцнення бюрократії, необхідної для виконання управлінських рішень держави. Новий погляд на адміністративне право в умовах перетворення абсолютистських держав на буржуазно-правові держави. Розглядаємо підвалини для системного розвитку адміністративно-правової науки. Забезпечення безпеки суспільства, громадського порядку, боротьби з правопорушеннями – як головні завдання поліцейського права в середині XIX – на початку XX ст. Специфіка законотворчої діяльності європейських держав в контексті адміністративно – правових норм.

Становлення поліцейського (адміністративного) права в Київському університеті в контексті розвитку даної науки в Російській імперії та західноєвропейських країнах. Київський науковий осередок поліцейського (адміністративного) права. Прихильники ідей європейських поліцейстів. Терміни «благополуччя», «благоустрій» в російському юридичному лексиконі їх специфіка, особливості, порівняння з європейськими підходами.

Прийняття в Російській імперії «Устава благочиния, или полицейского» 1782 р. та «Устава предупреждения и пресечения преступлений» 1842, 1857 та 1876 рр. Основні завдання поліції.

Історична особливість наукової діяльності вчених-правників російських університетів. Нівелювання російськими правниками можливості створення підґрунтя нового законодавства. Розглядаємо головні завдання органів поліції на теренах України.

Виникнення науки поліцейського (адміністративного) права на теренах України та у межах Російської імперії. Вплив

розвитку самої поліції та поліцейських інституцій на становлення вітчизняного поліцейського права. Вітчизняні університети – як центри розвитку поліцейського права та популяризації західноєвропейської правової думки на теренах України, та Російської імперії. Видані німецькою мовою «Основи поліцейського законодавства» професора Харківського університету Людвіга Якоба – перша фундаментальна наукова праця у галузі поліцейського права. Предмет поліцейського права – економічне законодавство, в поглядах Л. Якоба. Досліджуємо сутність основних принципів поліцейського права: не порушувати прав, не суперечити моральності, не порушувати свободу приватних осіб. Відкриття кафедри поліцейських та кримінальних законів в Київському університеті Святого Володимира. Діяльність у 1839–1857 рр. кафедри поліцейського права під егідою Сави Богородського. Курс поліцейського та кримінального права в педагогічній діяльності Сави Богородського. М.Д. Іванішев та його понад двадцятирічна науково-педагогічна діяльність в стінах Київського університету. Систематизація та коментування законів, порівняльні таблиці в педагогічній діяльності М.Д. Іванішева. Формування та розвиток української школи поліцейського права в межах західноєвропейської правничої думки. Виділення адміністративного права з поліцейського в праці «Енциклопедія законодавства» М. Рождественського.

Законодавча регламентація діяльності кафедри поліцейського права Університетськими Статутами 1833 та 1863 рр. Вчення про безпеку (закони благочиння) та вчення про добробут (закони благоустрою) – складові курсу поліцейського права. Київ – як центр становлення та розвитку адміністративного права на українських землях. Досліджуємо зміст двотомної праці професора юридичного факультету, ректора

Київського університету Миколи Бунге «Поліцейське право» (Київ, 1869 та 1877 рр.).

Наукові доробки загальноросійських поліцейстів та їх вплив на становлення поліцейського (адміністративного) права на українських землях загалом. «Поліцейське право» І. Андреевського: вплив західноєвропейських традицій та спроба пристосувати до об'єктивних умов російської дійсності.

«Курс державного благоустрою» А.Я. Антоновича та його внесок в розвиток поліцейського права в Київському університеті Святого Володимира. Поліцейське право як необхідне доповнення політичної економії в науковій спадщині вітчизняних правників. І.Т. Тарасов та його науково-педагогічна діяльність в Київському університеті.

Поліцейське право в Київському університеті в науковій спадщині М.М. Цитовича. Вчений відомий як правознавець, економіст, поліцейст та ректор Університету Святого Володимира. Останні роки ХІХ ст. – зміна акцентів в науковому вивченні поліцейського права. Перехід від вивчення поліцейських статутів до аналізу правових актів, які регулювали відносини між органами управління та громадянами. Наука поліцейського права від дослідження владовідносин до дослідження правовідносин в системі юридичних знань. Вплив революційних подій 1905–1906 рр. на зміну політичного розвитку Російської імперії та перспективи для розвитку адміністративного права. Подальші наукові пошуки вчених-правників в становленні адміністративного права як самостійної науки.

Таким чином, ми можемо констатувати, що навчальна дисципліна «Історія адміністративного права» несе в собі, досить значний масив знань, та потребує від студента неабиякі первинні навички з історії та теорії держави і права,

філософських і правових учень, уважність і пошукову домінанту, саме тому, було прийнято рішення зарахувати цю дисципліну до вибіркового блоку.

Висновки

Досліджуючи особливості викладання адміністративно-правових дисциплін у Київському університеті від часів заснування, ми дійшли до висновку, що адміністративна наука в Київському університеті в дореволюційний період розвивалась плекаючи все краще із західноєвропейських витоків, що позитивно впливало на вітчизну науку та вищу школу в цілому. Здебільшого, завдяки, науковим відрядженням штатних викладачів до університетів Західної Європи, де вони вчилися у класиків науки.

Радянський період розвитку науки та викладання адміністративного права в цей період, переважно характеризується ідеологією державоцентризму. Зазначене викривляло сутність та призначення адміністративного права і по сьогоднішній день в деяких підручниках відомчих навчальних закладів, ми зустрічаємо відголоски рудиментів радянської догми адміністративного права. Сьогоднішні підходи до дослідження і викладання адміністративного права в Київському університеті засвідчують прихильність до західноєвропейських традицій, що знаходить підтвердження у відповідних публікаціях та підходах до викладання у дистанційному форматі, проаналізованих і представлених в роботі.

Розвідка основних сучасних вітчизняних, навчальних та наукових джерел з історії адміністративного права засвідчує зменшення зацікавленості у її дослідженні та приділення їй мінімуму уваги або взагалі відсутність такої, у підручниках та навчальних посібниках.

На нашу думку, є необхідність відродження традиції викладання адміністративного права через призму історичної ретроспективи науки. Оскільки, такий підхід, до вивчення адміністративного права, демонструє студенту багатоманітність галузі її гнучкість до державного ладу на кожному конкретному історичному етапі розвитку, причини та умови, які впливають на її наповненість. В свою чергу, зазначені знання, дозволять виокремити істину від хиб, у розумінні справжньої сутності і призначення адміністративного права, що відіграє ключову роль у формуванні світогляду майбутнього фахівця та значною мірою впливає на підвищення якості правової освіти та на формування автентичної української адміністративно-правової доктрини позбавленої радянських догматичних рудиментів.

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» представлена у роботі потребує значних первинних знань від студента, зокрема, з «Теорії держави і права», «Історії права України», «Історії державності на землях України», «Історії держави і права зарубіжних країн», «Історії правових і політичних вчень». Таким чином, її доречно викладати на 4 курсі або магістратурі на відповідних спеціалізаціях. Зазначена дисципліна, покликана сформувати у студента знання об'єктивних закономірностей розвитку науки адміністративного права вільного від державної ідеології або інших викривлень, показати реальний стан, прогалини та перспективи розвитку адміністративної науки в Україні.

Враховуючи зазначене, ми можемо визначити основні напрямки подальшого удосконалення підходів до викладання навчальної дисципліни «Історія адміністративного права»:

- 1) з огляду на неоднозначність у визначенні змісту, структури в різні історичні періоди, ключових категорій адміністративістики, необхідно вжити заходів, щодо

- вироблення єдиного комплексного підходу, результати якого, мають бути відображені у відповідних навчальних посібниках, підручниках, монографіях необхідних студентам для належного опанування знань з навчальної дисципліни «Історія адміністративного права»;
- 2) врахувати як самостійну складову предмету навчальної дисципліни «Історія адміністративного права» тематичні блоки, присвячені вивченню становлення, розвитку права і держави у їх історичній ретроспективі, правових і політичних учень через призму наукової, педагогічної діяльності відомих правників в контексті їх впливу на генезу адміністративно правових вчень зокрема, та загалом на розвиток сучасного адміністративного права;
 - 3) розрізненість джерельної бази навчальної дисципліни «Історія адміністративного права», яка полягає у наповненні її, майже наполовину, російськомовними елементами, зумовляє гостру необхідність у об'єднанні зусиль науковців навколо створення навчального посібника або підручника – «Історія адміністративного права», який би став, своєрідним фільтром від застарілих підходів у розумінні змісту, мети і завдань адміністративного права у його ретроспективі та перспективі і таким чином, суттєво би поліпшив процес викладання та вивчення даної дисципліни.

Література:

1. Соломаха А.Г. Поліцейське право у науковій спадщині М.М. Цитовича : монографія. К.; Дрогобич : Просвіт, 2015. 200 с.
2. Шульгин В.Я. История университета Святого Владимира, сочинение Виталия Шульгина ординарного проф. ун-та Святого Владимира / Виталий

Шульгин; [сост. Виктор Короткий]. Репринтное изд. К. : Лыбидь, 2011. 230, XXXVI с.: ил. Вых. дан. ориг.: Санкт-Петербург : В типографии Рюмина, 1860.

3. Андрейцев В.І. Микола Іванішев / В.І. Андрейцев, В.А. Короткий. Київ: [Прайм], 1999. 219, [2] с. (Видатні постаті Київського університету).

4. Романович-Славатинский А.В. Жизнь и деятельность Н.Д. Иванишева, ректора Университета Святого Владимира и вице-председателя Киевской археографической комиссии / [соч.] А.В. Романовича-Славатинского. Санкт-Петербург : Хромолит. и тип. В. Грацианского, 1876. [4], 320 с.

5. Поліцейське право в Університеті Святого Володимира: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І.С. Гриценка; [ред. кол.: П.П. Андрушко, Г.І. Балюк, І.А. Безклубий та ін.; уклад.: І.С. Гриценка, В.А. Короткий]. К. : Либідь, 2010. – 462, [2] с. Тексти рос. мовою. (Пам'ятки правничої думки Київського університету).

6. Кістяківський О.Ф. Щоденник: в 2 т. Т. 2. 1874–1885 / О.Ф. Кістяківський; НАНУ; Археографічна комісія, Ін-т укр. археогр.; ЦДІАУК; Українська правничка фундація; [відпов. ред. І.Л. Бутич; упоряд. В.С. Шандра]. Київ : Наукова думка, 1995. – 583 с.

7. Антонович А.Я. Курс государственного благоустройства (полицейского права): [в 2 ч.]. Ч. 1 / А.Я. Антонович. Киев : Тип. В.И. Завадского, 1890. IV, 410 с.

8. Загальне адміністративне право : підручник [Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. та інші]; за заг. ред. І.С. Гриценка. К. : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

9. Адміністративне право України: Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021.

10. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), І.М. Балакарева, І.В. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 2020. 392 с.

11. Адміністративне право України (загальна частина) : навчальний посібник / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Л.С. Гулак., Н.Я. Отчак, Л.О. Остапенко. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

12. Курс адміністративного права України : підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-те вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

13. Адміністративне право України: академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова); НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.

14. Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 5. Поліцейське та адміністративне право / [ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін.; упоряд.: Ю.І. Римаренко, В.Б. Авер'янов, І. Б. Усенко]. Київ : ВД «Юридична книга», 2003. 600 с.

15. Гриценко І.С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права : моногр. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2007. 335 с.

16. Поліцейське право в Університеті Святого Володимира: у 2 кн. Кн. 1 / за ред. І.С. Гриценка; [ред. кол.: П.П. Андрушко, Г.І. Балюк, І.А. Безклубий та ін.; уклад.: І.С. Гриценко, В.А. Короткий]. К. : Либідь, 2010. ХІХ, 413, [3] с.: табл. Тексти рос. мовою. (Пам'ятки правничої думки Київського університету).

17. Поліцейське право в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І.С. Гриценка; [ред. кол.: П.П. Андрушко, Г.І. Балюк, І.А. Безклубий та ін.; уклад.: І.С. Гриценко, В.А. Короткий]. К. : Либідь, 2010. 462, [2] с. Тексти рос. мовою. (Пам'ятки правничої думки Київського університету).